

~~Dr. Br. J. J. J.~~

PETAR STRČIĆ

343. 213 N B

IZVJEŠTAJ MILUTINA BALTIĆA O ISTRI 1944. GODINE

I.

Godina 1944. općenito je jedno od najtežih razdoblja u povijesti NOB-a Istre, ali — i pored toga — period određenih uspjeha. Naime, tada je nje-mački okupator s izuzetnom žestinom nastojao slomiti NOP (okupator je bio ojačan kako vlastitim, novim snagama, tako i s vrlo mnogo jedinica različita porijekla, ali istog, kvislinškog statusa — u istarskom kraju otprije je bilo i preostalih talijanskih fašističkih jedinica, a sada je ovamo naviralo mnoštvo njemačkih, četničkih, ljotićečkih, ustaških, čerkeskih i drugih neprijatelj-skih formacija; svi su oni bježali pred NOV i POJ, nastojeći se dohvatiti zapadnoevropskog fronta). No, i u uvjetima terora, NOP Istre uspijevaao se ne samo održati već i dalje razvijati i pripremati za konačnu pobjedu — jedinice NOV i POJ popunjavale su se novim borcima, zapravo su se ubrzano množile, NOO-i — organi nove, narodne vlasti — djelovali su i dalje, a isto tako i mnogobrojne društveno-političke organizacije — KPH, SKOJ, USAOH, AFŽ, JNOF (u okviru ove posljednje djeluje i Talijanska unija za Istru i Rijeku), iako su se neki organi NOP-a — za neko vrijeme — morali skloniti na sigurnija područja (npr. u Gorski kotar).¹

U tim povijesnim zbivanjima određenu je ulogu imao i Milutin Baltić.²

¹ Usp., na primjer, Herman Buršić, Razvoj narodne vlasti u Istri od 1944—1945. Pazinski memorijal 6, 1977, str. 203 i dalje, i Pregled razvoja SKOJ-a i USAOH-a u Istri od 1941. do 1945. U: Revolucionarni omladinski pokret u Hrvat-skoj 1941—1948. Zagreb 1972, str. 117—118; Enzo Colloti, Il Litorale Adriatico nel Nuovo Ordine Europeo 1943—1945, Milano 1975; Galiano Labinjan, Boljunština 1944. godine prema dnevniku Vjekoslava Stranića. Pazinski memorijal 7, 1977, str. 45—61; Istra i Slovensko primorje. Borba za slobodu kroz vjekove. Beograd 1952, str. 368 i dalje; Mario Mikolić, NOP Istre jesen 1943 — jesen 1944. Pazinski me-morijal 6, 1977, str. 125—132 i dr., i KPH i SKOJ Bužeštine 1943—1945. Buzetski zbor-nik 2, Buzet 1977, str. 7—22; Rade Peleš, Puljski »Hrvatski list« (1941—1945). Pa-zinski memorijal 7, 1977, str. 63 i dalje; Giacomo Scotti-Luciano Giuricin, Rosa una stella. Storia del bataglione italiano »Pino Budicin« e degli Italiani del-l'Istria e di Fiume nell'Esercito Popolare di Liberazione della Jugoslavia. Rovinj--

Tekst koji u prilogu objavljujem nalazi se u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, Fond CK KPH, (KP) 39/2600; dokumenat je izvornik, pisan na stroju, ima četiri kartice, te potpis. U spomenutom se Arhivu pomišljalo na to da je pisac izvještaja Milutin Ivanušić.³ U tekstu je izvjestitelj ponešto ispravio ili dopisivao rukom, tintom. Na marginama ili u tekstu drugom su rukom podvučeni pojedini odlomci, reci ili neke riječi. Dokumentat nije datiran, ali je iz teksta očito da je napisan krajem 1944. godine, svakako poslije 12. studenoga kada je poginuo Celestin Katunar Niko, a koga, vjerojatno, spominje izvjestitelj.^{3a}

Pula 1975; Danilo Ribarić, Borbeni put 43. istarske divizije. Zagreb 1969, str. 188—198 i 216—219; Dražen Vlahov, Okružni NOO za Pazin 1943—1944. Pazinski memorijal 6, 1977, na više mj., i Okružni narodnooslobodilački odbor za Buzet. Buzetski zbornik 1, 1976, str. 51 i dalje.

² Usp. poglavlja 3 i 4 ovog uvoda, te: Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj, n dj., Ivo Mardešić, Baltić, Milutin, Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 328; Đuro Zatezalo, Baltić Nikole Milutin, Narodni heroji Jugoslavije 1, Beograd 1975, str. 51—52.

³ Milutin Ivanušić rođen je 1909. god. u Mošćenicama, gdje je završio osnovnu školu. Klasičnu gimnaziju polazio je u Zagrebu kao pitomac Istarskog internata; naime, Ivanušić je morao pobjeći iz rodnog kraja koji je od 1918. god. držala okupiranim Kraljevina Italija. U Zagrebu je 1934. god. završio Filozofski fakultet, ali na stalno zaposlenje morao je čekati sve do 1940. (radio je kao suplent u Novoj Gradiški i Sremskim Karlovcima). Razlog tome bilo je Ivanušićevo sudjelovanje u naprednom, revolucionarnom pokretu — ulazi i u red komunista; sudjelovao je i u izdavanju časopisa »Signali« i »Crveni barjak«. Zatvaran je i kažnjavan. Do 1940. god. izdržavao se instrukcijama u privatnim školama, koje su držali napredni elementi. Od početka NOB-a surađuje s NOP-om, a u 1944. otkrivena je vojna organizacija u domobranstvu čiji je bio član, pa se Ivanušić prebacio na oslobođeni teritorij. Našao se u rodnoj Istri, gdje sudjeluje u obuci prvih učitelja na materinjem jeziku, a od ljeta 1944. do sredine 1947. god. na čelu je Prosvjetnog odjela Oblasnog NOO-a (odnosno: NO) Istre. Tada prelazi u Komitet za škole i nauku pri Vladi FNRJ u Beogradu, gdje uskoro postaje načelnik Odjeljenja za visoku nastavu; zatim radi u istom svojstvu u Ministarstvu za nauku i kulturu, odnosno Savetu za nauku i kulturu Vlade FNRJ. God. 1951. Savezno izvršno vijeće imenovalo je Ivanušića za direktora Bibliografskog (kasnije: Jugoslavenskog) instituta u Beogradu, na čijem je čelu ostao do 1963; te je godine postao samostalan savjetnik za pitanje ustanova i organizacija u oblasti kulture i umjetnosti Sekretarijata Saveznog izvršnog vijeća za prosvjetu i kulturu (u međuvremenu je postao i prosvjetni i viši savjetnik), no, već iste godine prelazi u Zagreb, na radno mjesto pomoćnika direktora Nacionalne i sveučilišne biblioteke. Umirovljen je 1971; iste je godine i umro. Ivanušić je osobito zaslužan za obnovu i razvoj prosvjetnog, pa i kulturnog života Istre općenito. Isticao se i u razvoju bibliotekarstva Srbije i Hrvatske, a naročito u stvaranju i razvoju modernog i suvremenog bibliografskog sistema u nas. Objavio je i više radova s tog područja. Bio je predsjednik Društva bibliotekara Srbije i Saveza društava bibliotekara Jugoslavije. Ovaj predratni komunista bio je i magarđivan za svoj rad, a bio je i nosilac više odlikovanja. (Fsc. Milutin Ivanušić, Nacionalna i Sveučilišna knjižnica, Zagreb; Milutin Ivanušić. Prosvjetni i kulturni rad u toku NOB-e u Istri. Pedagoški rad, I, 5, Zagreb 1946, str. 407—413; Tone Crnobori, Preporod hrvatskog školstva u Istri za vrijeme narodnooslobodilačke borbe. Zagreb 1953, na više mj.; Dušan Tumpić i dr., Nepokorena Istra. Zagreb 1975, str. 36, 49, 267; Istra i Slovensko primorje, n. dj., str. 328, 357, 358 i dr.; Mladen Iveković i dr.; Hrvatska lijeva inteligencija 1918—1945, I i II, Zagreb 1976, na više mjesta. Zahvaljujem prof. Marku Rojniću, direktoru Sveučilišne i nacionalne knjižnice u Zagrebu, na nizu podataka o životu i radu Milutina Ivanušića).

Iz izvještaja se ne vidi kome je upućen; na temelju toga što se našao u Fondu CK KPH, pretpostavio sam da je možda upućen nekoj osobi u CK, nekom organu ili samom tome visokom partijskom tijelu.

Za sada nisam uspio doznati ni to na temelju čega se u Arhivu IHRPH pomišljalo da je Milutin Ivanušić autor dokumenta koji nije nepoznat našoj znanstvenoj javnosti; Mario Mikolić smatra samo »vjerojatno« da ga je napisao Ivanušić.⁴ Ta njegova sumnja potakla me je da se podrobnije pozabavim ličnošću autora toga zanimljivog referata, pa sam utvrdio da bi se prema rukopisu i potpisu gotovo moglo zaključiti da je izvještaj zaista napisao Ivanušić. Međutim, po nekim riječima odmah se uočava da se pisac služi i riječima iz istočne varijante hrvatskog ili srpskog jezika, po nekim ocjenama dalo se zaključiti da referent ne može biti Istranin, a po opširnijoj brizi o omladini da je skojevac. No, u toku dosta dugog proučavanja tog problema pretpostavio sam i to da na stroju možda tekst i nije pisao sam Ivanušić, možda su neke ocjene date na brzinu, a pisac je možda bio samo trenutno zadužen za pisanje teksta izvještaja u kojem će akcenat biti stavljen na SKOJ Istre u 1944. godini. Iz svega se, dakle, može zaključiti da nisam mogao utvrditi da li je Ivanušić zaista napisao priloženi izvještaj ili je to učinio neki drugi, meni i znanstvenoj javnosti nepoznati Milutin, pa sam već bio redakciji »Vjesnika« Historijskih arhiva u Rijeci i Pazina predao članak pod naslovom »Izvještaj (Milutina Ivanušića?) o Istri 1944. godine«.

3.

Ipak, i dalje sam nastojao riješiti dilemu oko autorstva toga izvještaja; sasvim slučajno — kao i prije toga, pred tolikim drugim znanstvenim i drugim radnicima — spomenuo sam to pitanje i pred prof. Antunom Gironom, tada višim stručnim suradnikom Centra za radnički pokret i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, a sada direktorom Historijskog arhiva u Rijeci, koji se odmah prisjetio podatka da je poznati hrvatski i jugoslavenski revolucionar Milutin Baltić u toku rata, točnije rečeno upravo 1944. godine, bio i u Istri. U prosincu 1977. god. posjetio sam Milutina Baltića u Zagrebu koji mi je potvrdio da je zaista on napisao izvještaj i to nakon posjete Istri.

Milutin Baltić rođen je 1920. god. u Donjem Selištu kod Gline, u seljačkoj obitelji. Školovao se u rodnom mjestu, Glini i u Zagrebu. Zbog siromaštva rano je — već u danima školovanja — osjetio svu težinu proleterskog života. Radio je u Zagrebu i Karlovcu. Kao mašinobravarski šegrt završio je Obrtnu školu, već je došao u kontakt s naprednim pokretom, od 1937. god. radi u zagrebačkoj podružnici metalaca URSS-a, god. 1938. postaje član SKOJ-a, a zatim — 1940. godine — i član KPJ, te Mjesnog komiteta SKOJ-a u Zagrebu. Jedan je od aktivnih sudionika i organizatora mnogih političkih i gospodarskih manifestacija radničke klase. M. Baltić je zbog svoga revolucionarnog rada bio proganjan i hapšen od organa kraljevskog jugoslavenskog režima, pa je radio i kao ilegalac.

^{3a} M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 142, bilj. 180, datira ga s 30. IX 1944. godine.

⁴ Isto, str. 142 i 143.

U NOB-u započinje nov period života Milutina Baltića — u skladu s odlukama CK KPH o počecima organiziranja priprema za suprotstavljanje okupatoru, Baltić stiže u Glinu, u rodno područje, koje je već tada stradalo od hrvatskih fašista-ustaša. M. Baltić je tada član Kotarskog komiteta KPH za Glinu i živo sudjeluje u akcijama koje su imale za cilj podizanje naroda u oružanu borbu protiv stranog okupatora i njegovih domaćih kvislinga, te u stvaranju prvih partizanskih jedinica; kao politički rukovodilac jedne takve borbene grupe M. Baltić sudjeluje u srpnju 1941. god. u borbama u glinskom kraju — u prvim koje je banijski kraj poveo protiv neprijatelja. Naime, Baltić je i sudionik povijesnog skupa u šumi Abez, 19. i 20. srpnja 1941. godine, kada je u prisustvu sekretara CK KPH Rade Končara donesena odluka da se narod Banije i Korduna podigne na ustanak.

Krajem 1941. god. Baltić je član OK KPH za Karlovac, ali sve se više angažira u radu omladinskih organizacija; postaje i sekretar OK SKOJ-a Karlovca, a zatim radi i kao rukovodilac SKOJ-a banijskog područja. Od sredine 1942. god. djeluje u Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Hrvatsku. Od kraja 1942. do kraja 1943. god. nalazi se u Zagrebu kao ilegalni radnik, ali zalazi i u šire područje Zagreba, te u Slavoniju. Tada je bio rukovodilac Povjerenstva Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku i član Povjerenstva CK KPH za sjevernu Hrvatsku i Zagreb. God. 1944—45. sekretar je Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku.

Nakon oslobođenja M. Baltić je obavljao ili još uvijek obavlja niz odgovornih dužnosti. Između ostalog, bio je član Biroa CK SKOJ-a, ministar vlade NR Hrvatske, član i potpredsjednik Izvršnog vijeća Sabora NRH, Glavnog odbora SSRNH, član Predsjedništva CK KPH i CK SKJ, član Predsjedništva vijeća Saveza sindikata Jugoslavije, predsjednik Vijeća Saveza sindikata Hrvatske, itd.

Za svoj prijeratni, ratni i poslijeratni rad M. Baltić je dobio niz priznanja i odlikovanja. Svakako, među najviša takva priznanja i odlikovanja ulaze Partizanska spomenica 1941. i proglašenje 1953. god. narodnim herojem.⁵

4.

Kao što sam već spomenuo, s M. Baltićem sam duže razgovarao krajem 1977. godine. Tom mi je prigodom ne samo potvrdio da je priloženi izvještaj njegov tekst već je istodobno dao i više drugih, dopunskih podataka. Naime, mene je naročito zanimalo — kako to da je boravio u Istri upravo u doba za koje se smatra da je jedno od težih u razdoblju rata u Istri i tko ga je poslao u Istru, odnosno kome je izvještaj upućen. Dakako, tada nisam podrobnije poznao dotadašnji rad M. Baltića, a naročito ne one podatke koji se odnose na njegov jednogodišnji ilegalni rad u gradu Zagrebu. M. Baltić mi je potvrdio da ga je u Istru poslao PK SKOJ-a za Hrvatsku, pa je tome tijelu i uputio izvještaj. Zatim, rekao je da je tokom rata posjetio sve krajeve Hrvatske, da je redovito podnosio izvještaje o svojim putovanjima onim forumima ili ličnostima koji su ga slali — bilo u usmenom, bilo u pismenom obliku. Na žalost, većina pismenih referata nije sačuvana, pa mu je osobito drago što se našao ovaj tekst o Istri. U Istru je pošao u dogovoru s drugovima u CK KPH, ali i kao član PK SKOJ-a. Naime, ranijih mjeseci 1944. god.

⁵ Usp. bilj. 2.

u Istri je boravio član PK SKOJ-a Slobodan Uzelac, ali tada, u jesen 1944. godine, situacija je već bila drukčija. Iz Hrvatskog primorja u Istru Baltić je prešao preko Kastavštine, negdje kod Klane. Krenuo je na Kras, a zatim se preko Buzeštine, Čepićkog i Boljunskog polja, Pićanštine spustio prema jugu. Ovdje je duže kontaktirao s pojedinim članovima Oblasnog komiteta KPH i Oblasnog komiteta SKOJ-a za Istru, koji su bili ostali u Istri; naime, njemu je bilo poznato da je veći dio rukovodstava NOP-a Istre morao pred jakim terorom neprijatelja pobjeći izvan granica poluotoka. Preko Žminja spustio se prema Puli, zatim je bio i u području Raše. Boravio je i u Poreštini, a vratio se u užu Hrvatsku preko Labinštine i Liburnije. Dakle, M. Baltić je u jesen 1944. god. posjetio gotovo sva područja Istre, osim područja Buja i Umaga, gdje je u to doba, koliko se sjeća, sekretar komiteta bio Tomažo Dobrić. Sjeća se da je u južnoj Istri kontaktirao i s Ninom Petercolom, te s nizom drugih drugova i drugarica. Sjeća se da se vraćao preko Mošćeničke Drage, da je kod Lovrana bilo »strke« — Nijemci su izašli iz garnizona u neku akciju, ali Baltića su vodile omladinke izvanredno vješto i sigurno, prebacujući se preko poznatih kraških suhozida — gromača, skrivajući se i krećući se iza njih padinama Učke, kroz sama mjesta ili pored njih. Provlačenje je bilo vrlo sporo — oko tri sata bilo im je potrebno da se prijeđe svega nekoliko kilometara i da se tako izbjegne opasnost.

M. Baltić se u prosincu 1977. god. još uvijek vrlo živo sjeća kako je bio impresioniran širinom NOR-a i socijalističke revolucije u Istri 1944. godine, zatim spremnošću s kojom su ljudi prihvaćali njega i njegove pratiocice, te sigurnošću s kojom su se kretali omladinci i omladinke preko područja koje je bilo vrlo gusto posuto neprijateljskim garnizonima, stanicama i patrolama.⁷ Iako je do tada »što-šta« prošao i kao ilegalac, i kao borac, i kao politički radnik, M. Baltić je istaknuo da je za njega ovaj boravak u Istri 1944. god. značio stjecanje novog, dragocjenog iskustva, utoliko dražeg što ga je stekao u zemlji koja je tek tada, tokom NOB-a, definitivno postala dijelom nove Hrvatske u novoj Jugoslaviji.

M. Baltić je rekao i to da je tokom svog boravka u Istri 1944. god. dao drugovima i neke određene sugestije o daljem radu, te da su zajednički rekapitulirali proteklo razdoblje. Svoje mišljenje o situaciji u Istri — osim preko referata — dao je i u usmenom obliku kako drugovima u CK KPH, tako i u PK SKOJ-a za Hrvatsku.

Milutin Baltić boravio je u Istri u jesen 1944. god. i radi priprema Prvog kongresa USAOH-a, pa se i zbog toga osobno želio detaljnije upoznati s prilikama u Istri.⁸

⁶ Usp. lit. u bilj. 1, te u drugim bilješkama.

⁷ H. Buršić, Pregled razvoja SKOJ-a, n. dj., str. 117, piše da je u jesen 1944. god. u Istri bilo oko 190 neprijateljskih garnizona. Oblasni komitet KPH Istre, u studenom 1944. godine, između ostalog, pisao je CK KPH da u Istri ima 120 garnizona, pa — nakon uspoređivanja s neprijateljskim različitim vojnim kontingentima — M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 132, smatra realnom pretpostavkom da je krajem 1944. god. u Istri bilo oko 35.000 neprijateljskih vojnika. S tom cifrom barata i D. Ribarić, Borbeni put 43. istarske divizije n. dj., str. 219.

⁸ Zbog sve bržeg primicanja trenutka oslobođenja Hrvatske, odgođeno je sazivanje Prvog kongresa USAO Hrvatske; održan je u Zagrebu poslije oslobođenja, 18. travnja 1945. godine (Slobodan Žarić, Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj od 1941. do 1948. U: Revolucionarni omladinski pokret, n. izd., str. 45).

Priloženi referat koji objavljujem plastičan je prikaz situacije u Istri 1944. godine, koji će biti vrijedan izvor za proučavanje NOR-a i socijalističke revolucije u njoj. CK KPH i PK SKOJ-a za Hrvatsku mogli su iz referata dobiti mnogo jasniju sliku o složenim prilikama u Istri u spomenutom razdoblju, u doba kada je dio naše zemlje već bio oslobođen, a pripremalo se i oslobođenje Istre. Dakako, ovaj je izvještaj osobito bio važan s obzirom na to da je već bila započela borba za Istru i na međunarodnom planu.

Tekst Milutina Baltića objavljujem u integralnom obliku.⁹

IZVJEŠTAJ O ISTRI

Već za mog boravka u Istri od 10. IX. do 30. IX.¹¹ čitav teritorij Istre bio je potpuno okupiran od Nijemaca.¹² Političko stanje u masama bilo je dobro u znaku poleta obzirom na perspektivu brzog oslobođenja Istre koja je tada pred mase iznešena, obzirom na mogućnost savezničkog iskrcavanja u Istri,¹³ zatim dolaskom Crvene Armije na naše granice.¹⁴ To se najbolje odrazilo¹⁵ većim poletom naroda na zapadnoj obali Istre u krajevima kotara Umago,¹⁶ Buje, Motovun, Poreč i Tinjan¹⁷ u kojima su¹⁸ bile naše organizacije

⁹ Zahvaljujem na korisnim sugestijama, savjetima i pomoći Milutinu Baltiću, predsjedniku Vijeća Saveza sindikata Hrvatske, koji me je primio u dva navrata (u prosincu 1977. i u siječnju 1978. godine), te pročitao i ovaj članak u cjelini, zatim prof. Hermanu Buršiću, direktoru Muzeja narodne revolucije Istre u Puli, prof. Antunu Gironu, direktoru Historijskog arhiva u Rijeci, dru Danilu Klenu, članu-suradniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti — Zagreb u Rijeci, Marijanu Grakaliću, uredniku u Izdavačkoj ustanovi »Radničke novine« Saveza sindikata Hrvatske, i prof. Draženu Vlahovu, direktoru Historijskog arhiva u Pazinu.

¹⁰ Crvena olovka, rukopis.

¹¹ Prvobitno je pisalo 27.

¹² Potcrtano od »čitav« do »Nijemaca«, ružičasta olovka. — O Istri u to doba usp. literaturu u bilj. 1 i dalje.

¹³ Misli se na zapadne saveznike. Usp. M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 91—94; V. S. Čerčil, Drugi svetski rat 6, Beograd, stre. 59—60 i drugdje; Vojmir Kljajković, Titova politika prema saveznicima u pitanju Istre i Slovenskog primorja 1941—1944. Časopis za suvremenu povijest, IV, 2, Zagreb 1972, str. 47—63, i Tito i Istra. Aspekti borbe za vraćanje Istre u sastav Jugoslavije. Pazinski memorijal 4, 1976, str. 71—72; Dragovan Šepić, Saveznici, narodnooslobodilačka borba i pitanje jugoslavensko-talijanske granice. Isto izd., 3, 1972, str. 70—71; Savo Vukelić, Hiljade boraca Istre. Isto izd., 6, 1977, str. 53—54; H. Buršić, Razvoj narodne vlasti, n. dj., str. 203.

¹⁴ Usp. Dolazi nam Crvena armija. Glas Istre, II, 24, 30. IX 1944.

¹⁵ Na margini, lijevo, uz redak od »u Istri« do »najbolje odra-« potcrtano ružičastom olovkom.

¹⁶ Zapravo je napisano: »u Magu«.

¹⁷ Isto: »Tinja«.

¹⁸ Precrtano strojem: »su prije toga ni bilo naših organizacija već«.

vrlo slabe, a u pojedinim od ovih kotareva npr. Motovunskom, a Umagu¹⁹ ih uopšte nije bilo. U vreme ovog poleta oformljeni su svi kotarski komiteti SKOJ-a i Kotarski odbori USAOH-a.²⁰ Sam narod Istre mnogo je vezan baš sa nacionalne strane uz našu borbu i pokret, te je smatra svojim jedinim putem za svoje oslobođenje. Hrvatske mase Istre²¹ imaju ogromno povjerenje²² prema našem pokretu i neograničeno mrze talijanske okupatore Istre što ima svog odraza i na oštru mržnju prema svim Talijanima.²³ Njihova vezanost za borbu jeste velika. Istra je dala oko 12.000 boraca²⁴ koji se bore u 43. Istarskoj diviziji, 13. diviziji, 35. diviziji, zatim jedan dio u 8 diviziji, a bilo ih je i u 34 diviziji.²⁵ No međutim baš zbog toga što nije bio obuhvaćen zapadni dio obale od Poreča prema Trstu mobilizacija je ovamo uglavnom²⁶ izvršena u Istočnom dijelu Istre preko pruge Trst—Rijeka, a zapadno od te pruge u velikom broju na sektoru Vodnjana i Rovinja kao i na sektoru Buja. Čitavi krajevi Istočne Istre, kao npr. Labinski kraj, Žminjski, Puljski, Prodolski, zatim Lupoglava, Kras, dijelovi²⁷ Lovranskog i Opatijskog²⁸ kotara kao i dijelovi Pazinskog²⁹ skoro potpuno su mobilisani³⁰ u našu vojsku i mladih ljudi na tim terenima vrlo malo se vidi. Od krajeva najviše vezanih³¹ za našu borbu jesu baš ti, a naročito Labinski kraj kao skoro čitavi Puljski okrug,³² jer je sve u njima mobilisano, a zatim Kraski teren i veliki dio Pazinskog kotara. Baš u Puljskom okrugu, a naročito na Labinskom kraju prevladava sitno seljaštvo i poluproletarijat i proletarijat koji je radio u velikim rudnicima ugljena na Labinskom kotaru, gdje je zaposleno oko 10.000³³ radnika. Na ovom kotaru jeste baš i velika vezanost masa uz našu

¹⁹ Napisano je »u Magu«.

²⁰ U srpnju 1944. god. u Istri je bilo deset kotarskih i tri okružna rukovodstva te jedan oblasni komitet USAOH-a. M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 118. Usp. i Berto Črnja, Omladinska organizacija u narodnooslobodilačkom pokretu Istre. Pazinski memorijal 2, 1971, str. 61—64, te H. Buršić, Pregled razvoja SKOJ-a i USAOH-a n. dj., str. 113—118.

²¹ Precrtano strojem: »uživaju«.

²² Isto.

²³ Usp. Petar Strčić, Referat Olega Mandića ZAVNOH-a o putovanju Istrom (na početku 1944). Historijski zbornik XXI—XXII, Zagreb 1968—69, str. 434—436; M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 123—124; Nikola Crnković, Partizanski tisak u Istri. Pazinski memorijal 1, 1971, str. 205—206.

²⁴ Potcrtano ružičastom olovkom: »12 000 boraca«.

²⁵ Usp. D. Ribarić, Borbeni put 43. istarske divizije, n. dj.; Svetozar Tintor, Trinaesta primorsko-goranska udarna divizija, Zagreb 1968; Petar Kleut, 35. lička divizija, Beograd 1971; Ivan Antonovski, Tridesetčetvrta divizija. Vojna enciklopedija 10, Beograd 1967, str. 180, i Osmo divizija, i. izd. 6, 1964, str. 569; Osmo kordunaška udarna divizija. Historijski arhiv u Karlovcu, Zbornik 9, Karlovac 1977.

²⁶ »Uglavnom« dodano tintom, rukopis.

²⁷ Riječ »dijelovi« napisana je tintom, rukopis, preko riječi »Jelovik«.

²⁸ Zapravo je napisano: »Opatički«.

²⁹ Dodano rukom, tintom: »kao i dijelovi Pazinskog«.

³⁰ Od »skoro« do »mobilisani« potcrtano ružičastom olovkom.

³¹ Na margini lijevo, potcrtani su reci ružičastom olovkom od »Labinski« do »vezanih«.

³² Isto, »Labinski kraj« i »Puljski okrug«.

³³ Prije je bilo napisano 100.000, pa je brojka 1 pretvorena rukom, tintom, u 2, ali je i to precrtano, pa je rukom, tintom, 1 stavljen iznad druge 0.

Partiju, što se pokazalo ne samo u svim manifestacijama, nego i u čvrstini našega pokreta. Skoro blizu polovice SKOJ-evskih kadrova regrutovalo se baš sa ovoga kotara, a to je i sa ostalim organizacijama zahvaljujući baš toj vezanosti masa uz našu Partiju i njihovoj čvrstini i istrajnosti u borbi.³⁴ Razlog zašto na zapadnoj obali nije bio razvijen ovakav rad leži u tome, što pored nepovoljnijih uslova za razvijanje partizanskih jedinica jeste bio veliki nedostatak kadrova koji su skoro u prvo vrijeme bili u glavnom regrutovani iz Hrvatskog Primorja.³⁵ Ozbiljni politički problem predstavlja Rijeka i autonomaški pokret u Rijeci, koji je uspio ne samo buržoaziju i građanstva Reke, već i jedan dio radništva da veže za sebe. Što se tiče liburnista³⁶ oni nisu ni izdaleka tako jaki kao autonomaši.³⁷ U ostalim gradovima situacija je mnogo bolja npr. u Puli³⁸ gdje je mobilisano do 1500 u našu vojsku, osim toga osnovnu masu proletarijata u Puli sačinjava hrvatsko stanovništvo, te osim klasnog taj nacionalni momenat mnogo veže te mase uz naš pokret, od kojih je u glavnom i ova mobilizacija izvršena. Od većih gradova u Istri jesu Vodnjan i Rovinj od po 8 — 10000 stanovnika. U ovim gradovima isto također situacija je dosta dobra i izvršena je jednim dijeiom mobilizacija u našu vojsku. Ostali gradići su manji gradići od 2—3 pa do 5000 stanovnika, u kojima u glavnom nema većeg broja proletarijata, te predstavljaju u glavnom sitnoburžoaske trgovačke varoši.

Što se tiče talijanskih masa one i pored učešća jednog manjeg dijela Talijana u partizanskim jedinicama još uvijek su u to vreme izražavale sumnju za svoju budućnost i bojazan za osvetu sa strane Hrvata, zbog toga što su fašisti počinili u Istri. Može se reći da su većina Talijana u Istri osim kraja oko Umaga, t. j. sjevernije prema Trstu doseljeni u Istru po okupaciji Istre od strane Italije, poslije svjetskog rata. Velik dio tih doseljenika sem onih koji su bili fašisti, te ih narod pobio za vrijeme kapitulacije Italije, odselio se je nazad u Italiju tako, da sada Talijana još ima u Rijeci, Puli, Vodnjaju, Rovinju, a i na³⁹ selima sjevernije prema Trstu. U Rovinju i⁴⁰ u Puli obuhvaćeno je Talijana dosta u naše organizacije. No, međutim oni još uvijek kolebaju između nas i Italije, jer je baš rad talijanske reakcije među njima mnogo razvijen. Osim toga zašto talijanske mase sumnjaju u nas jeste to, što nema ili vrlo malo ima talijanskih kadrova, koji bi sa njima radili. Čak od onih talijanskih rukovodioca u našim organizacijama za ono vreme dok sam bio tamo većina njih su ne samo što su bili na liniji oportunitizma, već

³⁴ Usp. Karlo Paliska, Moje sjećanje na djelovanje KPI, KPJ i na NOR u Labinštini. Pazinski memorijal 7, 1977, str. 37—43. — Od »a to« do »organizacija« dodano tintom, rukom.

³⁵ Usp. P. Strčić, Referat O. Mandića, n. dj., na više mj.

³⁶ Potertano ružičastom olovkom, od »Ozbiljniji« do »Rijeci«, te »jedan dio radništva« i »liburnista«.

³⁷ Autonomaši su bili pristalice samostalne »države« u Rijeci, kakva je — u igri velikih sila i Italije — postojala kratko vrijeme poslije prvoga svjetskog rata. Liburnisti su — uz užu suradnju s neprijateljem — predlagali formiranje »države« na području Riječkog zaljeva. Usp. Petar Strčić, Zapisnici sjednica Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Hrvatsko primorje 1943—1945. godine. Historijski arhivi Rijeke i Pazina, Rijeka 1975. str. 201 i na dr. mj., te bilj. 488 i dr.

³⁸ Precrtano strojem: »Trstu«.

³⁹ Isto, »najviše«.

⁴⁰ Precrtano, tintom, rukom: », pa«, a dodan »i«.

su i nasjedali reakciji i stalno se bunili i istupali kako naši drugovi ne rade na stvaranju jedinstva sa Talijanima izvlačeći to iz pojedinih primjera što su pojedini ljudi na selu ili žene negodovala protiv Talijana. Razlog ovome oportunističkomu leži pored nedovoljne političke svijesti tih ljudi i to, što su ti isti talijanski komunisti regrutovani u priličnom dijelu od raznih starih socijalista, a kod omladine je slučaj, da su svi ti mladi ljudi prošli kroz sve te fašističke Musolinijeve škole i puni su⁴¹ šovinističkih⁴² strujanja. No međutim, u onom dijelu Talijana gdje ima talijanskog radništva, kao npr. u Rovinju, te radničke talijanske mase su dosta zdrave i spremne na akcije, što se vidi u pojedinim akcijama koje su baš omladinci i omladinke Talijani radnici izvršavali. Na pr. Jedna mlada⁴³ radnica u Rovinju bacala je na ulicu bombe na fašiste. Mi smo upravo i orijentirali organizacije na uvlačenje⁴⁴ u rukovodstva ovakvih ljudi.⁴⁵

Što se tiče sadašnjih problema u Istri obzirom na novu ofanzivu reakcije, t.j. jače djelovanje kako autonomaša, liburnista,⁴⁶ zatim popova koji su na selu jedina uporišta reakcije,⁴⁷ zatim dolaska četnika⁴⁸ na zapadnu obalu, najglavniji bi bili: razbijanje autonomaštva u Rijeci, kao i ostale reakcije u gradovima kao npr. u Puli⁴⁹ i ostalim, zatim prebaciti glavnu borbu na zapadnu obalu, jer tamo još ima mogućnosti da se mobiliše oko 4000⁵⁰ ljudi u vojsku. Zbog toga baš na tom dijelu dolazak četnika jeste najopasnije⁵¹ jer su naše organizacije još slabe, mase nemobilisane i mnogo kolebljivije nego li na Istočnoj strani Istre, jer su ovo krajevi i ekonomski mnogo bogatiji, sem vinogradarstva i stočarstva uz zapadnu obalu imaju veliki prostor u kojima vrlo dobro uspijeva pšenica, te su i seljaci bili prilično bogati.

Što se tiče Istočnih dijelova Istre u njima i pored potpune okupacije terena i terora kojeg sprovodi neprijatelj, okupator neće imati uspjeha, jer su te mase vezane uz našu borbu, s time, što je u tim dijelovima sve mobilisano u našu vojsku. Što se tiče samog uspjeha četnika oni nisu imali dok su bili u Opatiji u stvari nikakvih uspjeha, i nisu uopšte mogli ništa mobilisati i pomogli su nama da još možemo lakše raskrinkati⁵² pred istarskim masama vlastodršce stare Jugoslavije u koju su istarske mase imale velika povjerenja i nisu znale kakvo je u stvari stanje bilo u staroj Jugoslaviji. Posle boravka tih četnika u mnogo se je više uspjelo raskrinkati kako kralja,⁵³ tako i u jugoslavensku vladu, te oni danas u Istri i pored toga što je Istra

⁴¹ Isto, »ne samo«.

⁴² Isto, »nego i raznih socijaldemokratskih«.

⁴³ »Mlada« je napisano tintom, rukom, preko riječi »mala«.

⁴⁴ »U« je napisano tintom, rukom, preko »izv.«.

⁴⁵ Precrtano tintom, rukom: »i čišćenje iz rukovodstva SKOJ-evskih raznih ljudi puni šovinizma i oportunističkog«. Usp. lit. u bilj. 23, te 1 i 3.

⁴⁶ Usp. bilj. 37.

⁴⁷ Usp. M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 86—89.

⁴⁸ Potcrtano ružičastom olovkom »popova« i »četnika«.

⁴⁹ Prije je bilo napisano »Pulju«.

⁵⁰ Isto, »4—5.000«, pa je 5 tintom, rukom ispravljeno u 4.

⁵¹ Precrtano strojem: »koje«.

⁵² Dodano tintom, rukom: »raskrinkati«.

⁵³ Potcrtano ružičastom olovkom od »uspjelo« do »kralja«.

zadojena idejom jugoslavenstva ne pretstavljaju neku opasnost.⁵⁴ U samim istarskim masama na selima nema nekih političkih problema, jer te mase nisu prije bile u nikakvim rascjepkanim partijama, već su kompaktno stajale u opoziciji prema talijanskim okupatorima i opet kompaktno su prišle našem pokretu. Nacionalni momenat je tako jak da se još ne osjećaju tako neka klasna podvojanja masa, jer se uopšte tako rekuć nije hrvatska buržoazija razvila u Istri, a seljaštvo čitavo od onih bogatijih i siromašnijih bilo je potlačeno od Talijana, a najbogatiji seljaci bili su u stvari talijanski doseljenici. Mogućnost četnicima na zapadnoj obali biti će povoljnija u tome što će moći da prisilno mobiliziraju, takodjer da koriste dezertere iz istarske divizije kojih na sektoru Buja ima oko 350. Pojava dezerterstva u Istarskoj diviziji skopčana je pored nečvrstine i nesredjenosti te jedinice, sa teškim ekonomskim uslovima u kojima ona živi, kako u pogledu ishrane, tako i u pogledu odjeće. Taj momenat kao i dezerterstvo, zatim okupacije čitavog terena, što je glavni razlog za teškoću u ishrani, zabremzali⁵⁵ su u posljednje vrijeme mobilizaciju u našu vojsku.⁵⁶

Naše omladinske organizacije imale su veliki uspon od mjeseca aprila⁵⁷ pa do septembra o. g. Organizacije SKOJ-a, kao Ujedinjeni Savez bile su dosta malobrojne. Zatim, u okružnim komitetima SKOJ-a bili su sve Primorci, te većinom su brojili 3—4 člana, od kojih većine u opće nisu odgovarali za tu dužnost. Danas Skojevska organizacija broji na terenu 3000 Skojevac, oko 20.000 omladine u Ujedinjenom Savezu, i oko 14.000 Pionira, a u vojsci 612 Skojevac. Postoje svi okružni i kotarski komiteti SKOJ-a, kao i svi odbori Ujedinjenog Saveza. Od tri okružna komiteta sa ukupno 27 članova, 22 su domaći Istrani, dok su svega 5 stranci. Sve ove cifre govore koliko se je u posljednje vrijeme sama organizacija i komiteti razvili. Čitava organizacija kao i komiteti vrlo su borbeni, a komiteti mogu da zadovolje u radu, međutim čitava organizacija jeste na niskom političkom nivou od Okružnih komiteta pa do čitave Skojevske organizacije. To je upravo i glavni zadatak pred čitavom organizacijom da bi se mogao učvrstiti kako Skojevska organizacija tako i naš pokret u organizacionom pogledu.⁵⁸

Omladinske organizacije i uopšte omladinski pokret predstavljaju osnovnu snagu čitavog pokreta u Istri. Naročito, kad se uzme to, da je mreža partijskih ćelija još uvijek vrlo uska i nedovoljna, te su u samim selima glavni sprovodioci partijske linije Skojevska organizacija, koja je vrlo razvijena. Stoga su i pred Skojevsku organizaciju bili stavljeni zadatci rad u NOO-ima, rad sa AFŽ-om, jer je jedino na taj način mogla Partija osigurati dalje svoje rukovodstvo, jer je broj partijskog članstva u ćelijama bio mali. Osim toga,

⁵⁴ Usp., npr., Fašističko smeće po našoj Istri i Omogućimo zavedenim Srbima prelaz u naše redove. Glas Istre 28, 20. XII 1944.

⁵⁵ Strojem dodano »zabremzali« umjesto precrtanog »Zabrinuli«.

⁵⁶ Precrtan je strojem i nije nastavljen novi odlomak: »Što se tiče naših organizacija u Istri, to još uvijek glavni problem u Istri«.

⁵⁷ Istodobno s ponovnim osnivanjem brigade »Vladimir Gortan«, na Učki je 1. travnja 1944. godine održana i Prva oblasna konferencija USAOH-a kojoj je prisustvovao i član PK SKOJ-a za Hrvatsku Slobodan Uzelac (H. Buršić, Pregled razvoja SKOJ-a i USAOH-a, n. d., str. 113).

⁵⁸ U razvoju SKOJ-a i USAOH-a u Istri u to doba usp. lit. u bilj. 1 i 3, te B. Črnja, n. dj.

bili su postavljeni veliki zadatci u pogledu prebacivanja hrane iz Istre za Gorski Kotar za⁵⁹ 13 diviziju. Taj zadatak riješila je u glavnom omladina, prenoseći na ledjima tu hranu, a u komisijama koje su sa tim rukovodile bili su većinom omladinci.⁶⁰ To je dovelo do toga, da je Skojevaska organizacija postala u selu pa i opštini osnovanom snagom za rješavanje pojedinih pitanja, obzirom na nerazvijenost partijske organizacije, kao i nerazvijenost NOO-a. U samoj Skojevske organizaciji kroz te radove razvio se velik broj Skojevacu, koji su bili dorasli za ulazak u Partiju.⁶¹ Početkom septembra Oblasni Partije uvidio je to i dao direktivu za primanje Skojevacu u Partiju i pomoću njih proširenje partijske organizacije u selima. Do tog vremena Skoj je bio došao do tog stepena, da se je počeo pretvarati u drugu Partiju na terenu jer su sa njegovim svim radom rukovodili Skojevski komiteti, a ne partijski komiteti i organizacije. U glavnom rukovodstvo Partije bilo je osigurano nad Oblasnim komitetom SKOJ-a, dok na niže oni su bili skoro isključivo vezani samo na Oblasni komitet SKOJ-a. To je dovelo do toga, da se je počelo zaduživati u komitetima Skojevskim, većinu članova za te pojedine odjele, a gdje nije bilo dovoljno drugova u komitetima, onda su uzimali pojedine referente odjela u Skojevske komitete, da bi na taj način Skojevski komiteti imali uvida u čitav rad NOO-a,⁶² to je dovelo do toga da su Skojevski komiteti pretvarali se u druge NOO-e i po načinu rada, kao i ljudima koje su primali na pr. razne referente odjela ili komisija koji kao komunisti nisu zadovoljavali niti za niža⁶³ Skojevska rukovodstva, primani su u Okružne komitete SKOJ-a. (Konkretan slučaj na Pazinskom okrugu, referenta prosvjete, a u planu su bili još drugi koje je trebalo primiti).⁶⁴ Zbog toga, da se na sastancima Skojevskih komiteta, redovno pretresalo po 8—10 tačaka. Npr. izvještaj iz svih odjela, pa onda posebno organizaciona i politička pitanja i sektori Skojevske organizacije, što je dovodilo do toga, da su Skojevski komiteti gubili lik omladinskih komiteta i da su zanemarivali omladinske probleme, jer ih sve niti nisu mogli obaviti pošto su po pitanju Skoja radila svega dvojica ili trojica u komitetu, a s druge strane preuzimali rukovodeću ulogu koju treba Partija da ima. Obzirom na to mi smo učinili izmjenu sastava samih komiteta i iz komiteta vratili nazad u odjel koji su tako primani, a drugove neophodne⁶⁵ za odjele koji su već bili zaduživani u komitetu postavili⁶⁶ smo definitivno da ih se dade NOO-u ako je to potrebno. No međutim, stanje u Istri je takvo, da je još potreban velik rad na političkom uzdizanju čitave organizacije kao i naroda, a osim toga svi ti odjeli u opšte ne mogu da razvijaju svoj rad.⁶⁷

Što se tiče samih NOO-a oni su još nerazvijeni, i nisu još niti imali niti pune mogućnosti za svoje razvijanje kao vlast.⁶⁸ U zadnje vrijeme ta mo-

⁵⁹ »Za« je napisano tintom, rukom preko »i«.

⁶⁰ Usp. B. Č r n j a, n. dj., str. 64—5.

⁶¹ Precrtano tintom: »Međutim, tek«.

⁶² Precrtano strojem: »a na taj način«.

⁶³ Na margini lijevo, potcrtano je ružičastom olovkom od »To je dovelo« do »niti za niža«.

⁶⁴ Precrtano tintom: »To je dovodilo do«.

⁶⁵ Tintom, rukom dodano i precrtano: »da ih se dade«.

⁶⁶ Tintom je ispravljeno; prije je bilo: »poslali«.

⁶⁷ Usp. lit. u bilj. 20.

gućnost je potpuno skućena i onemogućena⁶⁹ okupacijom ćitavog teritorija, pošto ima već niz tih odjela i svih vrsta tih ustanova od partijskih, skojevskih, pozadinskih straža, komanda mjesta koje su tako naćićkane po terenu, da neprijatelj kuda⁷⁰ god izlazi, a to radi svakog dana, uvijek naidje na nekoju od njih i tada nastaje opće bježanje velikog broja ljudi iz svih tih ustanova, gdje redovno nekoji poginu, nekoje zarobe, a nekoji se izvuku.

Baš zbog svega toga nameće se pitanje smanjenja toga svega aparata, jer će inaće još veći dio ljudi pasti.

Što se tiće partijskih organizacija koliko se vidi osnovno je pitanje osigurati rukovodeću ulogu Partije nad svim tim organizacijama koje su razvijene, i to naroćito baš u selima i općinama gdje ima vrlo mali broj partijskog ćlanstva i regrutovati iz SKOJ-a u partiju zašto postoje veliki uslovi.⁷¹ U glavnom velik broj partijskog ćlanstva nalazi se u raznim komitetima i odborima, dok ga dolje na niže ima vrlo malo. Što se tiće kotarskih i okružnih komiteta tu se isto takodjer nameće pitanje svom oštrinom teoretske izgradnje. Stoga bi bilo potrebno organizovati jedan niži ili srednji partijski kurs u Gorskom Kotaru,⁷² koji bi u mnogome pomagao partijskoj organizaciji, a time i Skojevskim komitetima. Sada već ima od okružnih i kotarskih komiteta Partije, kao i Okružnih komiteta Skoja i djelomićno kotarskih, broj ljudi za takova dva kursa, a to pitanje jeste isto tako goruće pitanje za partijske i Skojevske kadrove u 43 diviziji.

To je jedan od glavnih uslova da se naš pokret u Istri kako omladinski, tako i ćitav učvrsti, i da se može uspješnije⁷³ oprijeti novoj politićkoj ofanzivi reakcije.⁷⁴ Osim toga potrebna je preorijentacija ćitavog rada na uslove potpune ilegalnosti, kako bi se zaštitila ćitava organizacija i rukovodstva, u tom pogledu potrebno je smanjenje toga ćitavog aparata koji je za one uslove preglomazan i dovodi do stalnih i to velikih gubitaka. U tom pogledu u Skojevskoj organizaciji otpoćinjeto je sa preorijentacijom rada Skojevskih grupa i nižih komiteta na potpuno ilegalne uslove, dok po pitanju smanjivanja kadra nismo poduzimali ništa.

U Istri je, da ne govori, o Okružnim i kotarskim komitetima, poginulo kroz ovu godinu dana jedan ćitav Oblasni komitet Skoja.⁷⁵ Od toga jedan je bio sekretar Povjerenstva za Istru,⁷⁶ drugi mogao je biti ćlan našeg komiteta, to je bio jedan Dalmatinac koji je bio u internaciji u Italiji, a za Jugoslavije

⁶⁸ U jesen 1944. god. Istra je imala Oblasni NOO, okružne NOO-e Buzet, Pazin, Poreć, Pula i Rijeka; tada su ukinuti porećki i buzetski ONOO-i, a formiran je porećki (M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 106, a usp. i str. 94—110).

⁶⁹ Precrtano tintom »ćak«.

⁷⁰ Tintom ispravljeno »kada« u »kuda«.

⁷¹ Dodano tintom od »i regrutovati« do »uslovi«.

⁷² Potcrtano ružićastom olovkom od »niži« do »Kotaru«.

⁷³ Rijeć »uspješnije« dodana je rukom, tinta.

⁷⁴ Precrtano strojem: »S druge strane, pitanje Istre jeste i vojnićko pitanje«.

⁷⁵ Usp. podatke: B. Črnja, n. dj., na više mj.

⁷⁶ Možd a se misli na Ivana Gašparovića, sekretara Rukovodstva SKOJ-a za Istru i sekretara Povjerenstva SKOJ-a za Istru, koji je ubijen u sijećnju 1944. godine (H. Buršić, Pregled razvoja SKOJ-a i USAOH-a, n. dj., str. 113; M. Mikolić, NOP Istre, n. dj., str. 136, bilj. 60).

je bio član plenuma P.K.SKOJ-a,⁷⁷ a za treći jeste sadašnji organizacioni sekretar koji je trebao da preuzme dužnost sekretara Oblasnog komiteta.⁷⁸

Razlog za ovako velike gubitke jeste taj što je oblasni komitet morao ći organizirati organizacije po selima, a uslovi su bili teški te su se zbog toga ti gubitci dešavali.⁷⁹

Milutin⁸⁰

R i a s s u n t o

IL RAPPORTO DI MILUTIN BALTIC SULL' ISTRIA 1944

Milutin Baltić nacque a Donje Selište presso Glina. Già prima della guerra divenne membro della Gioventù antifascista della Jugoslavia (SKOJ) partecipando attivamente al movimento rivoluzionario. E uno degli organizzatori dell' insurrezione in Banija, attivista eminente del Partito comunista della Jugoslavia e dello SKOJ. Nel 1944—1945 era segretario del Comitato regionale dello SKOJ per la Croazia. Anche dopo la guerra eseguisce alte funzioni essendo pure oggi, tra l' altro, presidente del Consiglio della Lega dei Sindacati della Croazia. È insignito eroe popolare della Jugoslavia.

Durante le preparazioni del Primo congresso dell' Unione della gioventù antifascista della Croazia M. Baltić, nell' autunno 1944, visitò l' Istria. Su questa visita diede una relazione scritta ed orale al Comitato centrale del Partito comunista della Croazia ed al Comitato regionale dello SKOJ della Croazia. La relazione si trova nell' Archivio dell' Istituto per la storia del movimento operaio della Croazia a Zagreb. In questo documento M. Baltić minutamente descrive la situazione complessa nell' Istria fino alla fine del Novembre 1944, con speciale considerazione del periodo autunnale di quell' anno. Accentua che l' Istria fino quel momento ha dato 12.000 combattenti all' Esercito popolare liberatore. Questi combattenti erano arruolati nelle divisioni XLIII istriana, VIII, XIII, XXXIV e XXXV. Il relatore parla pure dei sentimenti della popolazione croata dell' Istria verso il Movimento popolare di liberazione, poi dal punto di vista degli abitanti di nazionalità italiana che pure hanno dato combattenti nelle file partigiane del Movimento popolare di liberazione, accentuando che le masse operaie italiane, come per esempio a Rovigno, sono abbastanza sane e preparate per le azioni, come risulta dalle particolari azioni realizzate appunto dalla gioventù operaia italiana. Parla pure del terroismo che i Tedeschi hanno eseguito sopra gli abitanti dell' Istria. Parlando poi della venuta degli squadristi serbi (»četnici«) in Istria dice che la collaborazione degli stessi con i Tedeschi ha aperto gli occhi anche agli ultimi titubanti e mostrato loro la parte del re Petar Karađorđević che dall' estero pretendeva il loro appoggio. M. Baltić accentua specialmente il lavoro efficace delle organizzazioni giovanili nelle file del MPL le quali, come dice, »rappresentano la forza fondamentale di tutto il movimento nell' Istria.« Il relatore inquadra pure la organizzazioni del PC della Croazia e dei Comitati popolari di liberazione nell' Istria di quel tempo.

⁷⁷ Možda se misli na Mirka Kaliternu, koji je poginuo u svibnju 1944. godine (H. Buršić, isto dj., str. 116; B. Črnja, n. dj., str. 61).

⁷⁸ Vjerojatno se misli na Celestina Katunara Niku, koji je poginuo u studenom 1944. godine (H. Buršić, n. dj., str. 118; B. Črnja, n. dj., str. 62—63). Dotadašnji politički sekretar SKOJ-a Istre Ljubo Drndić prešao je potkraj listopada 1944. god. na rad u Oblasni komitet KPH Istre, pa ga je trebao zamijeniti Katunar (H. Buršić, n. dj., str. 118).

⁷⁹ Ovaj je odlomak dodan rukom, tinta. — O udarcima koji su zadesili SKOJ i USAOH Istre u to doba usp. B. Črnja, n. dj., str. 57 i dalje.

⁸⁰ Potpis, olovkom.